

УДК 159.92: 364–43

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-2.8>**В. М. Гусак**старший викладач кафедри психології
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті наведено результати теоретичного дослідження структурних компонентів професійно-психологічної культури соціального працівника. Визначено поняття соціальної роботи як міждисциплінарної галуззі знань та практичної діяльності. Охарактеризовано психологічний зміст професії «соціальний працівник», що має суттєве значення для аналізу впливу особливостей діяльності на структуру професійно-психологічної культури фахівця.

Розробку структурно-функціональної моделі професійно-психологічної культури соціального працівника здійснено з використанням доступних вітчизняних та зарубіжних досліджень, виходячи з актуального рівня наукових уявлень про сутність вказаного феномену. Виділено наступні складові професійно-психологічної культури соціального працівника: ціннісно-смысловий, рефлексивно-регулятивний, емоційний та комунікативний.

Вказується, що ціннісно-смысловий компонент є системою гуманістичних ціннісних орієнтацій та включає показники: психологічні цінності, погляд на природу людини, любов до людей, спрямованість, ціль у житті, мотивація самопізнання, інтелектуальні прагнення, креативність та наявність власної життєвої філософії.

З'ясовано сутність рефлексивно-регулятивного компоненту, що проявляється у наступних психологічних якостях: рефлексивність, саморегуляція, відповідальність, внутрішній локус контролю, саморозвиток, самоприйняття, автономність та опора на себе.

Емоційний компонент розглядається як здатність до управління власними емоціями, почуттями та станами і є сукупністю таких пов'язаних між собою показників: емоційна обізнаність, емоційна гнучкість, самомотивація довільного управління власними емоціями, емпатійність, розпізнавання емоцій інших людей та глибинність переживань.

Проаналізовано найчастіше згадувані складники комунікативного компоненту, що сприяють ефективній соціальній взаємодії та продуктивним взаємовідносинам: комунікативний потенціал особистості, позитивні стосунки з іншими, контактність, поведінкова гнучкість, толерантність, рефлексія спілкування і взаємодії з іншими людьми, конструктивність професійного спілкування.

Зазначається, що виділені компоненти професійно-психологічної культури соціального працівника та їх показники органічно взаємопов'язані, а міжкомпонентні зв'язки взаємозалежні. Вони реалізуються завдяки функціям професійно-психологічної культури: ціннісній, регулятивній, мотивувальній, фасилітативній, розвивальній, інтегративній, адаптивній, гармонізуючій, комунікативній, емотивній та креативній, що разом забезпечують особистісно-професійну самореалізацію.

Ключові слова: професійно-психологічна культура, соціальний працівник, ціннісно-смысловий компонент, рефлексивно-регулятивний компонент, емоційний компонент, комунікативний компонент.

Постановка проблеми. Сьогодні кінцевою метою розвитку індивіда є унікальна, цілісна, зріла та повнофункціонуюча особистість, здатна до безперервного особистісного зростання. У першу чергу це стосується представників «професій допомоги», «соціономічного профілю», що мають справу з широким спектром людських негараздів. Здатність конкурувати на ринку праці та успішність соціальних працівників забезпечується в першу чергу вмінням продуктивно діяти в мінливих умовах сучасного суспільства та брати на себе відповідальність за власне життя. Втілення бажаного професійно-особистісного розвитку фахівців із соціальної роботи відбувається за умови формування їх професійно-психологічної культури. Вивчення даної проблеми має не лише соціальну та наукову актуальність, а й прикладне значення

в напрямку підготовки фахівців соціальної сфери високого ґатунку. Наукова проблема полягає в тому, що дослідження професійно-психологічної культури належить до мало розроблених напрямів психології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням компонентів та функцій професійно-психологічної культури у фахівців соціономічного профілю займалися Л.С. Колмогорова, О.І. Мотков, Н.Ю. Певзнер, В.В. Семікін, О.С. Созонюк, О.Г. Видра, В.В. Рибалка, Н.І. Мачинська, Н.В. Пророк, Г.М. Кот, Г.Є. Улунова, Н.І. Ісаєва, Т.Б. Тарасова, І.Г. Євстаф'єва та інші. Аналізу різних аспектів професійно-особистісного розвитку соціальних працівників присвячено праці Г.П. Медведєвої, Є.І. Холостової, І.І. Миговича, С.П. Архипової, З.Л. Становських, О.О. Кісенко,

Н.Б. Бондаренко, І.М. Григи, І.Д. Звереві. Проблему побудови професійної моделі фахівця із соціальної роботи вивчали Н.Б. Шмельова, А.Й. Капська, О.Г. Карпенко.

Проте, на сьогоднішній день ще недостатньо визначено психологічний зміст професійно-психологічної культури безпосередньо соціального працівника як цілісного особистісного утворення та її структурно-функціональні ознаки, що характеризують вказаний феномен, серед науковців у його розгляді відсутня певна узгодженість.

Мета статті. У зв'язку з вищезазначеним, метою статті є виявлення структурних компонентів професійно-психологічної культури майбутнього соціального працівника на основі проведення аналізу літератури з цієї проблеми та побудова її теоретичної структурно-функціональної моделі.

Виклад основного матеріалу. З'ясуємо сутність поняття «соціальна робота» та його складової частини – професії «соціальний працівник», оскільки визначення соціальної роботи є ключовим елементом для встановлення ідентичності професійної групи, що має суттєве значення для аналізу впливу особливостей діяльності на структуру професійно-психологічної культури фахівця.

У науковій літературі поняття «соціальна робота» розглядається в декількох основних значеннях: як галузь наукових знань, навчальна дисципліна з професійної підготовки фахівців, практична професійна діяльність та професія.

Згідно з ухваленим Міжнародною Федерацією соціальних працівників у липні 2014 року визначенням, соціальна робота є міждисциплінарною і трансдисциплінарною галуззю знань, що спирається на широкий спектр наукових теорій і досліджень. Це професія, основана на практиці, і навчальна дисципліна, що сприяє соціальним змінам і розвитку, єдності та згуртованості, розширенню можливостей, оптимізації взаємодії з соціальним оточенням, яке має глибокий вплив на життя людей [23].

Соціальна робота є самостійним, універсальним, багатоаспектним видом діяльності, що відрізняється від інших своєю поліфункціональністю та холистичною спрямованістю. Вона визначається як інтегративна професійна діяльність щодо надання допомоги людині чи групі людей, спрямована на активізацію внутрішніх ресурсів особистості для вирішення її власних проблем і створення сприятливих умов для досягнення цих цілей. Важливою метою соціальної роботи при цьому виступає підвищення рівня самостійності клієнтів, їхнього самоствердження, здатності контролювати своє життя та більш ефективно долати труднощі [5, с. 48–49].

Суб'єктом соціальної роботи є соціальний працівник, що є фахівцем, діяльність якого спрямована на стимулювання саморозвитку і самоорга-

нізації особистості, групи, колективу, створення умов для активізації цього розвитку і реалізації творчого потенціалу своїх підопічних. На першому місці в його функціональному призначенні знаходиться вміння створювати і розвивати взаємини, що сприяють успішній професійній діяльності людей, активізувати їх зусилля на вирішення власних проблем, бути медіатором між конфліктуючими особами та групами [19, с. 60–61].

Професія соціального працівника належить до так званих «професій допомоги» за А. Гюггенбюль-Крейг, що орієнтовані на надання різнопланової допомоги людині і характеризуються високим рівнем відповідальності за результати свого впливу. В таких професіях засобом пізнання клієнта і допомоги йому є особистість фахівця, що ставить перед ним високі вимоги до рівня його розвитку в системі професійного світогляду і самосвідомості [7, с. 8]. Тому професійна діяльність соціального працівника регулюється етичним кодексом, що є міжнародним еталоном ставлення професіонала до своїх обов'язків, враховує унікальність кожної особистості, її права і можливості, усвідомлення соціальним працівником відповідальності за свої професійні дії, дотримання принципу конфіденційності [4].

Згідно з багаторівневою класифікацією професій Є. О. Климова соціальний працівник за психологічним змістом праці відноситься до типу «людина-людина» (соціономічні професії), що передбачає роботу із соціальними системами, колективами, соціально-віковими групами, людьми, які перебувають у критичному стані, або потребують невідкладної професійної допомоги. Предметом праці при цьому є навчання та виховання людей, їх обслуговування та управління ними, що вимагає від фахівця здатності успішно функціонувати в системі міжособистісних взаємин [6].

За метою праці соціальна робота належить до класу перетворюючих професій, пов'язаних зі зміною предмету праці, впливу на нього з метою покращення його функціонального стану, якісного розвитку, що здійснюється за допомогою функціональних засобів праці (тобто знаряддям праці соціального працівника виступає його особистість, людський капітал, внутрішні ресурси у вигляді професійних знань, умінь, навичок, здібностей, цінностей тощо).

За умовами праці соціальний працівник належить до групи професій з підвищеною моральною відповідальністю за здоров'я і життя людей [6], праці середньої тяжкості та високого інтелектуального та емоційно-нервового напруження [19, с. 63–64]. За характером своєї поліфункціональної діяльності він має справу і взаємодіє з винятковою різнобічністю людей, тому працює в умовах сильної психоемоційної напруги з підви-

щеним ризиком виникнення синдрому емоційного вигорання. Широкий, багатоаспектний діапазон його діяльності дозволяє говорити про необхідність розвитку ряду особистісних якостей.

Як і в будь-якій професії, в соціальній роботі існує система об'єктивних вимог до особистості фахівця, обумовлена специфікою багатогранної професійної діяльності, що спонукає до розвитку нових психологічних якостей та властивостей, щоб він міг ефективно застосувати набуті знання і виконувати професійні функції [10; 13].

Особливості суб'єкта праці та специфіка діяльності обумовлюють складність і різноманіття зв'язків у співвідношенні особистості та діяльності, які перебувають у постійному адаптативному процесі із взаємною компенсацією найслабших ланок, в результаті чого має сформуватися психологічне новоутворення, особистісна структура для адекватного забезпечення мети, завдань і сутності професійної діяльності. Усім цим вимогам відповідає професійно-психологічна культура [1; 3; 10].

У роботі автор опирається на сучасну концепцію професійно-психологічної культури працівників освіти (педагоги, вихователі, психологи, соціальні працівники) в парадигмі діяльнісного саморозвитку, розроблену колективом лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації Інституту психології імені Г.С. Костюка [10; 14; 15]. Важливі сутнісні ознаки професійно-психологічної культури, відповідно до вказаної парадигми, на яких вона основана, розкриті у роботах В.В. Семикіна, Н.Ю. Певзнер, Н.В. Пророк, С.Б. Кузікової, Т.Б. Тарасової.

Професійно-психологічна культура соціального працівника є самостійним багатовимірним психологічним феноменом, комплексним інтегративним особистісним утворенням, що становить цілісну сукупність взаємопов'язаних психологічних властивостей (мотиваційних, емоційних, рефлексивних, регулятивних), основаних на гуманістично-орієнтованому ціннісно-смысловому аспекті (системі професійно-значущих ціннісних орієнтацій та смислів), розвиненій рефлексії та продуктивному саморозвитку, виступає ядром структури професійно важливих якостей, забезпечує високий рівень саморегуляції, ефективності соціальної взаємодії та успішності професійної діяльності фахівця з соціальної роботи [2].

Під поняттям «модель» у психологічній науці дослідники розуміють концептуальну (мисленево уявлювану) чи матеріально реалізовану систему, яка у певній формі відображає або відтворює деякі суттєві властивості об'єкту дослідження; здатна його замінювати (цей оригінал) і поряд з вивченням оригіналу дає про нього нову інформацію [22, с. 68]. У свою чергу моделювання професійно-особистісної культури соціального працівника – це визначення і вивчення базових

властивостей і якостей, його функціональних особливостей, що мають бути необхідні фахівцю для ефективного здійснення професійної діяльності у соціальній сфері [22, с. 71].

Розробку структурно-функціональної моделі професійно-психологічної культури соціального працівника ми здійснювали, використовуючи доступні вітчизняні та зарубіжні дослідження, виходячи з актуального рівня наукових уявлень про сутність вказаного феномену. Схему цієї моделі подано на рисунку 1.

Професійно-психологічна культура як інтегральне утворення особистості охоплює взаємопов'язані психологічні властивості є ядром структури професійно важливих якостей соціального працівника [11; 14]. Бачення автором структури професійно-психологічної культури соціального працівника полягає у виділенні в якості центральних елементів цієї моделі ціннісно-смыслового, рефлексивно-регулятивного, емоційного та комунікативного компонентів. Зупинимось докладніше на кожному з них та проаналізуємо їх зміст.

Ціннісно-смысловий (аксіологічний) компонент виокремлюється у структурі професійно-психологічної культури більшістю дослідників, що вказують на її ціннісно-регулятивну функцію у професійній діяльності [10; 11; 14; 17; 18; 21]. Ціннісно-смысловий компонент професійно-психологічної культури виражає ставлення до світу, людей, власної діяльності та включає інтереси, прагнення, потреби, мотиви, цілі, особистісні сенси професійної діяльності, духовно-моральні установки, психологічну спрямованість особистості, що пов'язана зі сформованістю картини світу (уявлення про професійний еталон, необхідність саморозвитку), чіткої, свідомої системи гуманістичних ціннісних орієнтацій, найвищими з яких для соціального працівника виступає цінність людини та її життя [15, с. 185]. Це узгоджується з гуманістичною спрямованістю та гуманістичним потенціалом соціального працівника, толерантністю, здатністю сприймати світ у багатоманітності його проявів, визнанням цінності особистісного «Я» іншого та ціннісним ставленням до себе (самоцінністю), прагненням зрозуміти і прийняти себе та вірою в людину, у її можливості.

На основі вищесказаного автором виділено основні показники цього компоненту: психологічні цінності; погляд на природу людини, любов до людей; спрямованість, ціль у житті; мотивація самопізнання; інтелектуальні прагнення; креативність, творча спрямованість та наявність власної життєвої філософії.

Автор погоджується з дослідниками (В.В. Семикінін, А.В. Фурманом, О.С. Морщаковою, Н.В. Пророк), які в структурі такого багатовимірного і складного системного психологічного утворення особистості як професійно-психологічна

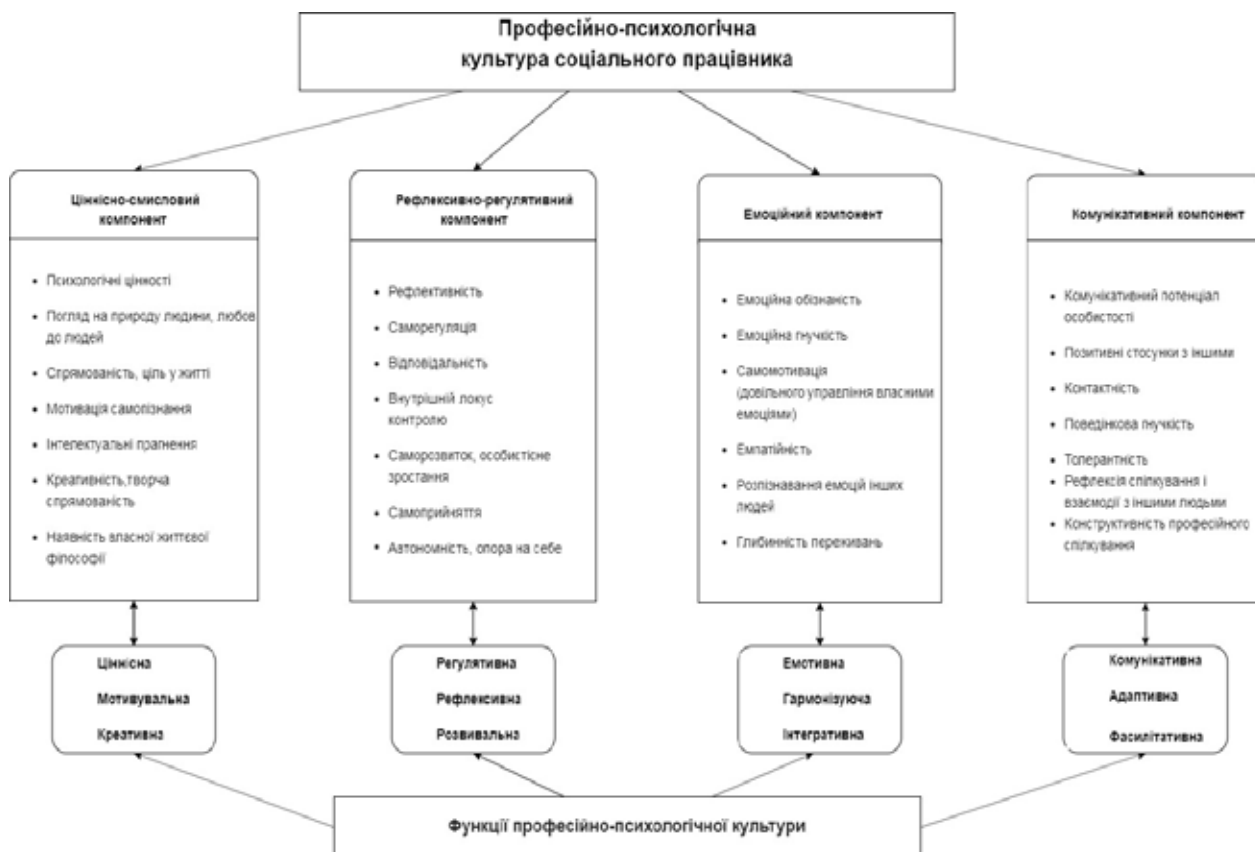

Рис. 1. Схема структурно-функціональної моделі професійно-психологічної культури соціального працівника

культура вважають ціннісно-смысловий компонент стрижневим та інтегруючим, від чого залежить істинність та зрілість даного виду культури [10; 14; 15; 18; 21].

Оскільки вимоги до особистості фахівця постійно змінюються відповідно до змін сучасного глобалізованого інформаційного суспільства, найважливішими психологічними властивостями, професійно важливими якостями, механізмами у сучасних професійно-психологічних моделях особистості виступають ті, що пов'язані зі здатністю до саморозвитку. Провідними серед них є саморегуляція та рефлексія, що забезпечують розвиток і прояв у професійній поведінці фахівця тих знань, умінь, навичок, які відповідають вимогам професії, дозволяють переосмислити досягнуте раніше, визнати свої помилки і обмеження стосовно певних питань [10, с. 25].

Відповідно до цього рефлексивно-регулятивний компонент професійно-психологічної культури відображає високий рівень довільної саморегуляції як системно організованого процесу ініціації, побудови, підтримки і управління всіма формами і видами внутрішньої та зовнішньої активності для досягнення значимих цілей [9] на основі рефлексивних механізмів, завдяки яким майбутній фахівець має можливість усвідомити власні особистісно-професійні характеристики (психологічні

властивості, цінності, мотиви, еталон фахівця), переосмислювати власний досвід [14].

Вказаний компонент забезпечує здатність самостійно працювати над собою (над розвитком професійно і соціально важливих якостей, своїми недоліками), докладати певних зусиль, переборюючи зовнішні труднощі, перешкоди та внутрішній супротив для виконання поставлених перед собою задач, досягнення цілей, передбачає самооцінку себе як особистості, здатної до саморозвитку, вміти перетворювати себе, відповідальність, готовність діяти [10, с. 19].

Рефлексія є формою самопізнання і саморозуміння, виступає інструментальною складовою професійно-психологічної культури, механізмом та умовою її розвитку, що передбачає самоаналіз, адекватне самооцінювання, розмірковування щодо психологічних особливостей, розуміння, знання і сприймання себе та інших людей. Вона проявляється у вмінні аналізувати власний стан, помічати свої помилки, знаходити шляхи вирішення проблем, адекватні ситуації [15, с. 187]. Високий рівень розвитку рефлексивно-регулятивного компоненту професійно-психологічної культури проявляється у наступних психологічних якостях, рисах: рефлексивність, саморегуляція, відповідальність, внутрішній локус контролю, саморозвиток та особистісне

зростання, самоприйняття, автономність та опора на себе.

Емоційний компонент професійно-психологічної культури розглядається як здатність до саморегуляції, управління своїми емоціями, почуттями та станами, що проявляється у психологічній стійкості до емоційного впливу, стресостійкості, емоційній врівноваженості, позитивному ставленні до життя у цілому. При цьому мова йде про рівень емоційного розвитку фахівця, вміння володіти собою, що передбачає адекватну емоційну реакцію на різні ситуації, яка дозволяє їх завершити, внутрішню установку, спрямовану на регулювання поведінки в різних емоційних ситуаціях, емоційний досвід, що сприяє психологічно конструктивному розв'язанню особистісно-професійних задач [8, с. 48–49]. Усвідомлення, розуміння своїх емоційних реакцій, станів, які вказують на власне ставлення до того, що відбувається, сприяє соціальній адаптації, підвищенню комунікативних навичок, побудові конструктивних міжособистісних відносин, підвищенню якості діяльності [12, с. 157].

На основі аналізу досліджень Д. Гоулмана, Дж. Мейєра, П. Саловея, Є.П. Ільїна, І.М. Андреєвої, І.Г. Павлової, М.А. Півень, О.Я. Чебикіна, О.П. Саннікової, І.В. Могилей, Ю.В. Саєнко виокремлено основні показники емоційного компоненту професійно-психологічної культури майбутнього соціального працівника, що пов'язані між собою та взаємовпливають один на одного: емоційна обізнаність, емоційна гнучкість, самомотивація довільного управління власними емоціями, емпатійність, розпізнавання емоцій інших людей та глибинність переживань.

Вищезазначений компонент професійно-психологічної культури майбутнього соціального працівника є, у свою чергу, основою для розвитку комунікативного компоненту. Оскільки соціальна робота належить до професій соціономічного профілю, багато дослідників (Н.В. Чепелева, О.О. Бодальов, М.М. Обозов, О.І. Мотков, Г.Є. Улунова, Н.І. Ісаєва, В.В. Рибалка, В.В. Семикін, Н.Ю. Певзнер, Н.В. Пророк) виділяють комунікативний або соціально-психологічний, соціально-перцептивний складник професійно-психологічної культури. Як зазначають науковці (О.О. Кісенко, З.Л. Становських, Н.В. Пророк), діяльність соціального працівника належить до тих видів професійної активності, для яких її успіх визначається характером і змістом відносин, що виникають у ході взаємодії з клієнтом, умовою встановлення якої є саме комунікативна діяльність.

Важливе значення у соціальній взаємодії має спрямованість на вивчення та перебудову людини, психологічна спостережливість, проникливість, основана на інтересі до особистості клієнта, здатність розуміти його психіку та внутрішній світ. Професіонал здатен проаналізувати психо-

логічну реальність (психологічні аспекти поведінки й діяльності) людини; через особливості її невербальних зовнішніх проявів вміє визначати індивідуально-психологічні особливості, риси характеру, виявляти домінуючі мотиви поведінки, бажання, прагнення, ставлення до оточення, розпізнавати внутрішні психічні стани, адекватно проінтерпретувати поведінку клієнта в конкретних життєвих ситуаціях (у тому числі стресових та кризових); аналізувати динамічні процеси в малих соціальних групах тощо [15, с. 186–187].

Найчастіше показниками комунікативного компоненту у структурі професійно-психологічної культури, що сприяють ефективній соціальній взаємодії та продуктивним взаємовідносинам і якими мають володіти фахівці соціономічного профілю є комунікативний потенціал особистості, позитивні стосунки з іншими, контактність, поведінкова гнучкість, толерантність, рефлексія спілкування і взаємодії з іншими людьми, конструктивність професійного спілкування.

При цьому перевага надається соціальним, комунікативним, перцептивним та інтерактивним якостям, що пов'язано зі специфікою соціальної роботи як професійної діяльності: повага до співрозмовника, навички активного слухання, ефективної комунікації, здатність до плідного міжособистісного спілкування, продуктивного розв'язання ситуацій із психологічним змістом у спілкуванні [20, с. 322]; почуття гумору, іронія та самоіронія [16]; навички візуальної психодіагностики (у тому числі нещирості у спілкуванні), розпізнавання маніпулятивних технологій у взаємодії, вміння створювати позитивну психологічну атмосферу у процесі професійного спілкування [10, с. 82].

Варто зазначити, що як і в більшості психологічних структур, виділення вказаних компонентів професійно-психологічної культури соціального працівника та їх показників є досить умовним, оскільки психологічні феномени, що становлять їх сутність органічно взаємопов'язані, а міжкомпонентні зв'язки взаємозалежні. Вони здійснюються через функції професійно-психологічної культури соціальних працівників: ціннісно-регулятивну, мотивувальну, фасилітаивну, розвивальну, інтегративну, адаптивну, гармонізуючу, комунікативну, емотивну, креативну [10; 11; 14; 18].

При цьому, за відносної самостійності окремих складників професійно-психологічної культури між ними існують взаємозв'язки, що відображають процес її розвитку: одне й те ж саме особистісне утворення може пронизувати декілька компонентів.

Висновки. Дослідження такого складного інтегративного явища, як професійно-психологічна культура, передбачає вивчення його складників. У структурі професійно-психологічної культури наявні компоненти різних підструктур особистості, психологічні властивості, що становлять основу

особистісної зрілості та самоактуалізації фахівця будь-якої «професії допомоги» незалежно від її специфіки.

Описані структурні компоненти професійно-психологічної культури соціального працівника (ціннісно-смысловий, емоційний, рефлексивно-регулятивний, комунікативний) та їх показники є ядром структури його професійно-важливих якостей, проявляються у його поведінці та спілкуванні, активізують професійну діяльність, підвищуючи її ефективність та формують його особистість як професіонала. Саме професійно важливі якості лежать в основі вказаних складників професійно-психологічної культури, виступаючи по суті їх показниками і визначаючи рівень професійної майстерності соціального працівника. Розвиненість усіх складників професійно-психологічної культури забезпечує майбутньому фахівцю з соціальної роботи впевненість у собі, у своїх можливостях, асертивність, віру у свої сили, свої здібності виконувати поставлені задачі – стрижневі якості для роботи над собою і досягнення професійного успіху.

Постає необхідність подальшого дослідження засобів діагностики, розробки та впровадження ефективної технології розвитку професійно-психологічної культури у майбутніх соціальних працівників в умовах університету.

Література:

1. Бодров В.А. Профессиональная зрелость человека (психологические аспекты). *Феномен и категория зрелости в психологии* / ред. А.Л. Журавлев, Е.А. Сергиенко. Москва : Институт психологии РАН. 2007. С. 174–197.
2. Гусак В.М. Професійно-психологічна культура як інтегративна властивість соціального працівника. *Теорія і практика сучасної психології: збірник наукових праць*. Запоріжжя, 2019. № 2. С. 56–62.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. 752 с.
4. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2003. № 1. С. 16–22.
5. Карпенко О.Г. Професійне становлення соціального працівника: навчально-методичний посібник. Київ : ДЦССМ, 2004. 164 с.
6. Климов Е.А. Психология профессионала. Москва : «Институт практической психологии». 1996. 400 с.
7. Кокоренко В.Л. Арт-технологии в подготовке специалистов помогающих профессий. Санкт-Петербург : Речь, 2005. 101 с.
8. Могилей І.В. Емоційна культура студентів педвузу. Чому вона низька? *Педагогіка толерантності*. 1999. № 2. С. 47–52.
9. Моросанова В.И. Индивидуальные особенности осознанной саморегуляции произвольной активности человека. *Вестник Московского Университета*. Сер.14. Психология. 2010. № 1. С. 36–45.
10. Особливості формування психологічної культури працівників освіти в інформаційному суспільстві: монографія / ред. Н.В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 200 с.
11. Певзнер Н.Ю. Психологическая культура педагога и эффективность профессиональной деятельности: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13; 19.00.03 / Казанский государственный технический университет им А.Н. Туполева. Казань, 2007. 22 с.
12. Півень М.А. Структура емоційної зрілості особистості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Психологія. Харків, 2014. Вип. 47. С. 156–163.
13. Поваренков Ю.П. Психологическая концепция профессионального становления личности. *Звезды ярославской психологии* / ред. В.В. Козлова. Ярославль : Изд-во ЯрГУ, 2000. С. 195–218.
14. Пророк Н.В. Внутрішні передумови психологічної культури працівників освіти. *Перспективні питання психології: зб. наук. праць*. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2017. С. 124–132.
15. Пророк Н.В. Психологічна культура і професійно важливі якості. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми*: матеріали всеукр. конф. з міжнар. участю (м. Київ, 31 трав. 2018 р.). Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. С. 184–188.
16. Рыбакова Н.А. Социальная работа и социальное образование: условия сохранения и развития жизненных сил человека в динамике социобытия : монография. Псков, 2000. 184 с.
17. Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти: навч.-метод. посіб. / ред. В.В. Рибалки. Київ : ІПППО АПН України, 2005. 298 с.
18. Семикин В.В. Психологическая культура в педагогическом взаимодействии: автореф. дис. ... д-ра. психол. наук: 19.00.07 / Российский государственный педагогический университет им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2004. 48 с.
19. Синявський В.В. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : метод. посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 97 с.
20. Тарасова Т.Б. Психологічна культура особистості як актуальний виклик сьогодення. *Світгляд – Філософія – Релігія*: 36.

- наук. пр. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». 2013. Вип. 4. С. 315–324.
21. Фурман А.В., Морщакова О.С. Психокультура як самоорганізована сфера аксіобуття. *Вітакультурний млин*. 2013. № 15. С. 13–22.
22. Шмелева Н.Б. Формирование и развитие личности социального работника как профессио-
нала : учебное пособие. Москва : Дашков и К, 2004. 196 с.
23. The International federation of social workers. Global definition of social work. URL: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (дата звернення: 16.09.2019).

Husak V. M. Structural-functional model of the professional-psychological culture of a social worker

The results of the theoretical study of the structural components of the professional-psychological culture of a social worker are presented in the article. The concept of social work as an interdisciplinary field of knowledge and practical activity is defined. The psychological content of the profession "social worker" is characterized, which is essential for the analysis of the influence of peculiarities of activity on the structure of professional and psychological culture of a specialist.

The development of a structural-functional model of the professional-psychological culture of a social worker was carried out using available domestic and foreign studies, based on the current level of scientific ideas about the essence of the phenomenon. We highlight the components of the professional-psychological culture of a social worker: value-semantic, reflexive-regulatory, emotional and communicative.

It is stated that the value-semantic component is a system of humanistic value orientations and includes indicators: psychological values, view of human nature, love for people, orientation, purpose in life, motivation of self-knowledge, intellectual aspirations, creativity and availability of one's own life philosophy.

The essence of the reflexive-regulatory component, which manifests itself in the following psychological qualities, has been clarified: reflexivity, self-regulation, responsibility, internal locus of control, self-development, self-acceptance, autonomy and self-reliance.

The emotional component is regarded as the ability to manage one's own emotions, feelings and states and is a set of related indicators such as: emotional awareness, emotional flexibility, self-motivation of arbitrary control of one's emotions, empathy, recognition of other people's emotions and emotions.

The most frequently mentioned components of the communicative component that contribute to effective social interaction and productive relationships are analyzed: communicative personality potential, positive relationships with others, contact, behavioral flexibility, tolerance, reflection of communication and interaction with others.

It is noted that the selected components of the professional and psychological culture of the social worker and their indicators are organically interrelated, and inter-component relationships interdependent. Professional-psychological culture fulfills value, regulative, motivational, facilitative, developmental, integrative, adaptive, harmonizing, communicative, emotional and creative functions, provides personal self-realization.

Key words: professional-psychological culture, social worker, value-semantic component, reflexive-regulatory component, emotional component, communicative component.